

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

KÁL

Panoráma fotó Kál–Mayer-tanya lelőhelyről

Megrendelő: Kál Nagyközség Önkormányzata

Készítette. Gutay Mónika

Dobó István Vármúzeum

Régészeti Osztály

2019

Tartalom

I. Jogszabályi környezet	3
2001. évi LXIV. a kulturális örökség védelméről szóló törvény 85/A. §-ban meghatározott örökségvédelmi hatástanulmány	3
68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról.....	3
II. Alapfogalmak	8
III. Az Örökségvédelmi hatástanulmány tárgya és elkészítésének célja.....	9
Előzmények.....	9
A megbízás tárgya.....	9
A helyszín.....	10
IV. Régészeti értékvizsgálat.....	10
Ismert (már nyilvántartott) régészeti lelőhelyek adatgyűjtése.....	10
V. A változtatási szándékok ismertetése	20
VI. Hatáselemzés.....	20
VII. Költségkalkuláció	20
VIII. A javasolt eljárási rend	21
IX. Összefoglalás.....	21
X. Nyilatkozat.....	22
Felhasznált Irodalom.....	23
Mellékletek.....	26

I. JOGSZABÁLYI KÖRNYEZET

Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését és a hozzá kapcsolódó feladatellátást szabályozó fontosabb törvények és rendeletek.

2001. évi LXIV. a kulturális örökség védelméről szóló törvény 85/A. §-ban meghatározott örökségvédelmi hatástanulmány

85/A. § (1) Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni. Nem kell örökségvédelmi hatástanulmányt készíteni, ha az Étv. 8. § (2) bekezdése szerinti véleményezési eljárásban az illetékes államigazgatási szerv véleménye szerint a rendezés alá vont terület örökségvédelmi szempontból nem érintett.

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési eszközöket.

(3) A hatóság örökségvédelmi hatástanulmány készítését írhatja elő jogszabályban meghatározott esetekben.

68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról

83. § (1) Az örökségvédelmi hatástanulmányt

a) a Köt. 85/A. §-ában meghatározott esetekben a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz megalapozó vizsgálata keretében, települési örökségvédelmi hatástanulmányként (a továbbiakban: települési örökségvédelmi hatástanulmány) a 14. melléklet szerinti tartalommal a (2) bekezdés a)-c) pontja alapján,

b) a 87. § (4) bekezdésében meghatározott esetekben az engedély iránti kérelmet benyújtónak döntéselőkészítő örökségvédelmi hatástanulmányként a 15. melléklet szerinti tartalommal a (2) bekezdés d) pontja alapján kell elkészíttetni.

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmány kidolgozása során

a) a településfejlesztési koncepcióhoz a 14. melléklet 1. pont 1.1. és 1.3. alpontja szerinti tartalmat teljes körűen,

b) a helyi építési szabályzat kidolgozásához - ha az nem áll rendelkezésre -, a 14. melléklet 1. pont 1.1-1.3. alpontjában meghatározott vizsgálatot, továbbá 1. pont 1.4. alpontjában meghatározott értékleltárt, valamint 2. pontja szerinti hatáselemzést a településrendezési eszköz meghatározásához szükséges részletezettséggel;

c) településképi rendelet helyi védelmi előírásainak meghatározásához a 14. melléklet 1. pont 1.4. alpontjában meghatározott értékleltárt teljes körűen;

d) az 53. § (3) bekezdésben és a 87. § (4) bekezdés b) és c) pontjában meghatározott esetekben

da) régészeti örökség felmérése esetén a 15. melléklet 1-3. pontja alatti vizsgálatokat és elemzéseket.

db) műemléki érték felmérése esetén a 15. melléklet 1-3. pontja alatti vizsgálatokat és elemzéseket, továbbá a 15. melléklet 4. pontjában meghatározott értékleltárt és a 15. melléklet 5. pontjában meghatározott értékvédelmi tervet teljes körűen a tervezés alá vont terület és a tervezett rendezési cél által megkövetelt mértékben kell elkészíteni.

(3) Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze a 14. és 15. mellékletben meghatározott tartalmi elemek közül a régészeti örökség tárgykörével foglalkozó tartalmi elemek összessége.

(4) Az örökségvédelmi hatástanulmány műemléki szakterületi munkarésze a 14. és 15. mellékletben meghatározott tartalmi elemek közül a műemlékvédelem tárgykörével foglalkozó tartalmi elemek összessége.

84. § (1) A települési örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséről a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz és a településképi rendelet készíttetője köteles gondoskodni.

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosult

a) az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze vonatkozásában a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő,

b) a helyi építési szabályzat kidolgozása során, a gyűjtőterületén érintett régészeti gyűjtőkörrel rendelkező múzeum, amely az újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület terepbejárását térítésmentesen, 60 feltárással alkalmas nap alatt végzi el,

c) az örökségvédelmi hatástanulmány műemléki szakterületi munkarésze vonatkozásában – kivéve a (3) bekezdésben foglaltakat – a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint műemléki terület műemléki érték dokumentálása szakterületen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő vagy az, aki a hatástanulmány alapjául szolgáló tervfajta elkészítésére egyébként jogosultsággal bír.

(3) A településképi rendelet alátámasztásául szolgáló települési értékleltárt az önkormányzati főépítész is elkészítheti.

14. melléklet a 68/2018. (IV.9.) Korm. rendelethez

A települési örökségvédelmi hatástanulmány tartalma

A települési örökségvédelmi hatástanulmány szöveges dokumentum, azonosításra alkalmas térképi ábrázolással, fotókkal és egyéb adatokkal, amely legalább az alábbiakat tartalmazza:

1. Örökségvédelmi vizsgálat:

1.1. A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag),

1.2. A település régészeti örökségének felmérése újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület esetén terepbejárással,

1.3. A védett műemléki értékek települési értékleltára, amely értékkataszterben tartalmazza:

1.3.1. a világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területeket,

1.3.2. az országos építészeti örökség elemeit,

1.3.3. a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket és a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket.

1.4. A helyi építészeti örökség települési értékleltára, amely értékkataszterben az önkormányzati főépítész által meghatározottak szerint tartalmazza a helyi építészeti örökség országos vagy helyi védelemre méltó elemeit:

1.4.1. településszerkezetet,

1.4.2. telekstruktúrát és az utcavonal-vezetést,

1.4.3. utcaképet vagy utcakép részletet,

1.4.4. egyéb településkarakter elemeket,

- 1.4.5. építményrészletet vagy az alkalmazott anyaghasználatot, tömegformálást, homlokzati kialakítást,
  - 1.4.6. táj- és kertépítészeti alkotást, egyedi tájértéket, növényzetet,
  - 1.4.7. szobrot, képzőművészeti alkotást, utcabútort.
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése:
    - 2.1. A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése.
    - 2.2. A 2.1. pontban szereplő változások hatásai:
      - 2.2.1. a régészeti örökségre,
      - 2.2.2. a történeti településre, település- és tájszerkezetre,
      - 2.2.3. a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre.
  3. Az értékvédelmi terv tartalmazza:
    - 3.1. az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények, valamint
    - 3.2. az önkormányzati feladatok meghatározását.

15. melléklet a 68/2018. (IV.9.) Korm. rendelethez

A döntéselőkészítő örökségvédelmi hatástanulmány és az értékvédelmi terv részletes tartalma

1. Vizsgálat: szöveg, térképi ábrázolás, fotók azonosításra alkalmas adatokkal és formában:
  - 1.1. történeti leírás és a változással érintett területen
    - 1.1.1. régészeti örökség felmérése esetén terepbejárás,
    - 1.1.2. műemléki értékek felmérése, települési értékleltár felvétele szemrevételezéssel,
  - 1.2. természet, táj, tájhasználati és településszerkezeti összefüggések,
  - 1.3. településkép és utcaképek,
  - 1.4. településszerkezet és területhasználat,
  - 1.5. településkarakter: telekszerkezet és telekhasználat, beépítési mód és épülettípusok,
  - 1.6. védettségek felsorolása (régészeti, műemléki, világörökségi érintettség),
  - 1.7. az örökségi értékek elemzése,
  - 1.8. területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggésrendszerében.

2. Változtatási szándékok: a tér- és időbeli folyamatok szöveges és összehasonlító térképi vagy grafikus megjelenítése:
  - 2.1. településhálózati és tájhasználati változás,
  - 2.2. településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás,
  - 2.3. infrastrukturális változás,
  - 2.4. műemléki értékek felmérése esetén a középtávon tervezett, a települési értékleltárban szerepeltetett létesítmények megjelenését érintő beavatkozások megnevezése és rövid ismertetése.
3. Hatáselemzés szöveges és ábrázolt formában a különböző hatásterületek kijelölésével:
  - 3.1. történeti településszerkezetet érintő következmények,
  - 3.2. természeti, táji hatások,
  - 3.3. a vizsgált érték feltárulásának változásai,
  - 3.4. régészeti emlékek, műemléki értékek feltárhatóságának, megmaradásának, elfedésének, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei,
  - 3.5. műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának gazdasági lehetőségei,
  - 3.6. környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései,
  - 3.7. folyamatok iránya, visszafordíthatósága,
  - 3.8. kárenyhítés lehetősége, költsége, illetve ellentételezésének lehetőségei.
4. A műemléki értékek tekintetében települési értékleltár tartalmazza:
  - 4.1. az építészeti örökség országos védelemre méltó létesítményeinek azonosító adatait (megnevezés, cím, helyrajzi szám, jellemző fénykép),
  - 4.2. a közterület felé eső homlokzatok, nézetek megőrzendő, az építészeti kialakítás karaktere szempontjából jelentős értékeit,
  - 4.3. a létesítmények további - szemrevételezéssel megállapítható - értékeit.
5. Az értékvédelmi terv tartalmazza:
  - 5.1. az értékek meghatározását és tudományosan megalapozott rangsorolását,
  - 5.2. az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontokat és követelményeket,
  - 5.3. az értékleltárban szerepeltetett értékek védelmét biztosító feladatok meghatározását,
  - 5.4. az értékvédelemre irányuló tevékenységek prioritásainak meghatározását, ütemezését, felelőseinek megnevezését.

II. ALAPFOGALMAK

---

1. **Örökségvédelmi hatástanulmány:** A kulturális örökségvédelemért felelős hivatal határozatait megalapozó háttér szakanyag, amelynek javaslatait a hivatal figyelembe veheti, de attól eltérően is dönthet. A tanulmány feladata az érintett régészeti örökségi elemek számbavétele, állapotfelmérése, a változtatási szándékok ismertetése és örökségvédelmi hatáselemzése, a további szükséges megelőző jellegű örökségvédelmi intézkedésekre vonatkozó javaslatok megfogalmazása.

2. **Régészeti lelőhely:** „Az a földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben található, és amelyet a hatóság nyilvántartásba vett.” (2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről [Tv.], 7. §. 35.) „A régészeti örökség elemei a régészeti érdekű területekről vagy a régészeti lelőhelyről csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el.” (Tv. 19. §. 2)

3. **Megelőző régészeti feltárás:** A régészeti lelőhelyek földmunkák által érintett és veszélyeztetett részén, a jogszabályok alapján megelőző régészeti feltárást kell végezni, amelynek a helyszíni feltárási és dokumentálási munkákon túl az előzetes leletanyag-feldolgozási és dokumentációs munkák is szerves részét képezik. „Ha a régészeti lelőhely elkerülése a fejlesztések, beruházások költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a fejlesztés, beruházás másutt nem valósítható meg, a veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tární (a továbbiakban: megelőző feltárás).” (Tv. 22. §. 1)

Teljes területre kiterjedő megelőző régészeti feltárásra vonatkozó javaslat megfogalmazása abban az esetben indokolt, ha a régészeti lelőhely kiterjedése és veszélyeztetése egyértelműen meghatározható. „A földmunkával járó változtatás teljes kiterjedésére vonatkozóan mind az előkészítő munkálatok, mind a kivitelezés tekintetében régészeti megfigyelést kell biztosítani, a régészeti lelőhelyeken pedig megelőző feltárást kell végezni.” (R. 14/C. §.)

4. **Próbafeltárás:** A régészeti próbafeltárás célja a régészeti lelőhelyek érintettségének pontos meghatározása. Az eljárás során a lelőhely földmunkák által veszélyeztetett részének 10-20%-ára kiterjedő feltárást végeznek, amelynek során a kutatóárkokat olyan módon jelölik ki, hogy azok reprezentatív adatokat szolgáltatassanak a lelőhely kiterjedésére, intenzitására vonatkozóan. A próbafeltárás eredményétől függően, érintettség esetén el kell végezni a megelőző feltárást.

„A megelőző feltárás részeként a régészeti lelőhelyen – a hatóság eltérő rendelkezésének hiányában – próbafeltárást kell végezni." (Tv. 21. §.)

5. Régészeti megfigyelés: A beruházás földmunkájának régész által a helyszínen történő folyamatos figyelemmel kísérése, szükség esetén a régészeti bontómunka elvégzése és dokumentálása. (Tv. 7. §. 36.)

6. Régészeti bontómunka: a régészeti örökség elemeinek feltárás keretében történő kibontásra és eredeti összefüggéseinek értelmezésére irányuló régészeti tevékenység (felületre bontás, rétegbontás, régészeti emlék bontása, nyesés, metszetek készítése), amely földmunkával járó beavatkozás, fejlesztés, beruházás esetén régészeti feladatellátásnak minősül.

7. Terepbejárás: minden olyan felszínen végzett kutatás, adatgyűjtés és kiértékelő dokumentálás, amely nem ismert régészeti örökségi elem felfedezésére vagy a régészeti lelőhely állapotának ellenőrzésére, illetve azonosítására irányul, függetlenül attól, hogy együtt jár-e a leletek összegyűjtésével, vagy sem.

III. AZ ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY TÁRGYA ÉS ELKÉSZÍTÉSÉNEK CÉLJA

Előzmények

Kál Nagyközség településrendezési tervéhez utoljára Fodor László készített régészeti örökségvédelmi hatástanulmányt 2005-ben, amely időközben hatályát veszítette (*Fodor László: Kál község településrendezési tervéhez készült örökségvédelmi hatásvizsgálat 2005.*). Ugyan jóval kisebb területet érintően, de szintén örökségvédelmi hatástanulmány készült egy Kál környéki bányaterületen is: 2016. november 16-án az M25 Logisztikai Konzorcium felkérte a Dobó István Vármúzeumot, hogy külszíni bányanyitás tárgyában Kál Nagyközség külterületén, a 049/3 helyrajzi számú földingatlan területén régészeti terepbejárás adataira alapozva örökségvédelmi hatástanulmányt készítsen (*Farkas Csilla: Kál külterület külszíni bányanyitás Örökségvédelmi Hatástanulmány 2017. DIV Rég. Ad. 1605.*).

A megbízás tárgya

Kál Nagyközség Önkormányzata a településrendezési tervhez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány megújítása céljából 2018. december 31-én a község teljes közigazgatási területére vonatkozó örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének elkészítésére vonatkozó árajánlat kéréssel fordult a Dobó István Vármúzeumhoz, amelyre 2019. január 11-én kaptak választ. Ezt követően 2019. január 23-án szerződés született az intézmények között az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének elkészítésére vonatkozóan.

A helyszín

Kál a Gyöngyösi-síkságon a Tarna völgyében található. Területe 34,81 km². Első okleveles említése 1331-ben Kaal névalakban történik (OL. DI. 2650.). Az 1332–37. évi tizedjegyzékben Gal néven szerepel, míg a XIV. század 2. felében Németkál és Háromkál néven említik az oklevelek. 1417-ben a Kompoltiak, 1438-ban a Rozgonyiak kapják meg. Ezt követően Drágfi János, majd Perényi Imre birtokába kerül. 1537-ben Ferdinánd király guthi Ország Lászlónak adományozza. 1575-től Ugnad Kristóf egri főkapitánynak zálogosította el a király. 1603-ban Rákóczy Zsigmond vásárolta meg Kált. Rákóczi Ferenc birtokai közül Kál felét a szabadásharc után az uralkodó elkobozta és gr. Althan Mihálynak adományozta. 1737-ben birtoktalan taksás nemesek telepedtek meg a faluban, ők alkották a magvát a később nagyszámúvá nőtt káli nemességnek. A jobbágy-sággal való benépesítése 1748-ban ment végbe. Grassalkovich Antal 1741-ben megvásárolta egész Kált. 1741–1841. között Kál a Grassalkovich család birtoka. Grassalkovich Teréz 1847-ben gr. Károlyi Györgynek eladta Kált. Kál községi pecsétje 1771-ből származik. A pecséten három búzakarász között csoroszlya, ill. ekevas látható. Körirata „Sigillum – 1771 – Káliense” (*Dercsényi Dezső–Voit Pál (Szerk.): Magyarország Műemléki Topográfiaja. IX. kötet. Heves megye műemlékei III. Akadémiai kiadó. Budapest. 1978. 318–319.*)

IV. Régészeti értékvizsgálat

Ismert (már nyilvántartott) régészeti lelőhelyek adatgyűjtése

A létrejött szerződés értelmében megtörténtek a szükséges adatgyűjtések.

Kál területén 14 régészeti lelőhely van nyilvántartva: **Kál–Akasztópart, Kál–Első-nyomás 1., Kál–Első-nyomás 2., Kál–Legelő II., Kál–Legelő III., Kál–Kályi-fertő, Kál–Mayer-tanya, Kál–Második-nyomás 1., Kál–Második-nyomás 2., Kál–Második-nyomás 3., Kál–Réti-lapos, Kál–Szabari-tanya, Kál–106-os pihenőhely és Kál–Szennyvíztisztító telep. Kál–Legelő, Kál–Csörsz-árok és Csörsz-árok kavicsbánya lelőhelyek nincsenek nyilvántartva.** A lelőhelyeket ABC szerinti sorrendben ismertetjük és nem kronológiai sorrendben, mert egyes lelőhelyeken több régészeti korszak is megtalálható.

Kál–Akasztópart (lelőhely azonosítója: 48944), térképlapszám 67-111, EOVSZ 264795 742181, helyrajzi számok 0149/8, 0161/2, 0124/4, 0124/23, 0124/10, 0149/7, 0124/19, 0161/1

Szabó János József régész terepbejárást végzett a lelőhelyen, újkori szórványleleteket azonosított (*Szabó János József: M3 autópálya helyszínrajzok DIV Rég. Ad. 471., Régészeti lelőhelyek M3 Heves megyei szakaszán. DIV Rég. Ad. 476. Petercsák Tivadar: M3 autópálya feltárt régészeti lelőhelyei DIV Rég. Ad. 568.*). Fodor László régész 1994-ben végzett ásatást a lelőhelyen, ahol a szőlőműveléshez kapcsolódó mélyszántás gyakorlatilag elpusztította a kultúrreteget. Fodor László összesen 23 db 4 m x 4 m-es szelvényt nyitott. Őskőkori, felső paleolitikus kisméretű megmunkált pengéket, vésőt és szilánkokat talált. Ezenkívül szórványosan pár korai neolitikus cserép került elő az egyik szelvényből (*Fodor László: Ásatási dokumentáció, Kál–Akasztódomb 1994. DIV Rég. Ad. 523., Hargitai András: Heves megye régészeti lelőhelyeinek adatlapjai KÖH 600/1982/2004., Klinger László: Heves megyei adatlapok KÖH 600/1084/2005. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, [https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/65161.](https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/65161)*).

A lelőhely megmaradt részét vagy környezetét érdemes lenne terepbejárással újra hitelesíteni, mert a leletek pozíciója és leírása alapján egy epipaleolitikus vagy akár egy mezolitikus lelőhelyről is szó lehet.

Kál–Első-nyomás 1. MÁV–Viteco 12. (lelőhely azonosítója: 80861), térképlapszám 77-413, EOV 267223 746240, GPS 47.741943415275, 20.331900187105, helyrajzi számok: 0198/8, 023, 014/17, 045, 027/15, 024

Fodor László régész 2011-ben terepbejárást végzett a lelőhelyen, újkőkori felszíni telepnyomokat lokalizált (*Fodor László: Lelőhelybejelentő adatlapok – Kál, MÁV–Viteco 12-13., 2012 KÖH 600/1909/2012.*). Sarkadi Gergely régész 2015-ben és 2016-ban adatgyűjtést végzett a lelőhelyről. Az adatok összeállítása után a lelőhelyről rézkori felszíni telepnyomok előkerülését említi (*Sarkadi Gergely: Előzetes régészeti dokumentáció – Nagyút–Mezőkeresztes–Mezőnyárád 80. számú vasútvonal, 2015 650/159/2015., Sarkadi Gergely: Előzetes régészeti dokumentáció- Hatvan Miskolc-Tiszai vasúti vonalszakasz, 2016., 650/100/2016. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, [https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/11678.](https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/11678)*).

Kál–Első-nyomás 2. MÁV–Viteco 13. (lelőhely azonosítója: 80863), térképlapszám 77–324 EOV 266866 743465 GPS 47.739136821574, 20.294826979084, helyrajzi számok: 07/12, 07/11, 013/1, 014/1, 027/7, 027/6, 027/3, 027/5, 027/4, 024

Fodor László régész 2011-ben terepbejárást végzett a lelőhelyen, őskori felszíni telepnyomokat talált (*Fodor László: Lelőhelybejelentő adatlapok – Kál, MÁV–Viteco 12-13., 2012 KÖH 600/1909/2012.*). Sarkadi Gergely régész 2015-ben és 2016-ban adatgyűjtést végzett a lelőhelyről. Az adatok összeállítása után a lelőhelyről rézkori felszíni telepnyomok előkerülését említi (*Sarkadi Gergely: Előzetes régészeti dokumentáció – Nagyút–Mezőkeresztes–Mezőnyárád 80. számú vasútvonal, 2015 650/159/2015., Sarkadi Gergely: Előzetes régészeti dokumentáció – Hatvan–Miskolc–Tiszai vasúti vonalszakasz 2016., 650/100/2016. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, [https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/11678.](https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/11678)*).

Kál–Csörsz-árok: nincs nyilvántartva

(Ez a régészeti jelenség, vagy jelenségcsoport, mint lelőhely **Füzesabony–Csörsz-árok** néven van nyilvántartva 44688, EOV X 264540 Y 746550).

A kelet–nyugati árok Erdőtelektől Dormándig 12,5 km hosszan követhető. A terület sík, kisebb-nagyobb kiemelkedésekkel tagolt, erős antropogén hatással érintett (tanyák, hulladéklerakó, csatornák). Az árokszakasz 12,5 km hosszú, változó mélységű és szélességű, a felszínen leletanyag nem gyűjthető. Soproni Sándor és Török Gyula régészek 1964. május 5-én Dormánd–Füzesabony–

Erdőtelek–Kál térségében terepbejárás során felmérték a Csörsz-árok kiterjedését (*Soproni Sándor–Török Gyula: Terepbejárás Dormánd–Füzesabony–Erdőtelek–Kál DIV Rég. Ad. 244.*). Soproni Sándor, Garam Éva és Patay Pál régészek Kál–Erdőtelek–Dormánd–Füzesabony térségében 1967. március 22-én terepbejárást végeztek, A Csörsz-árok töltésnyomát járták végig (*Soproni Sándor–Garam Éva–Patay Pál: Terepbejárás Kál–Erdőtelek–Dormánd–Füzesabony DIV Rég. Ad. 291.*) Patay Pál régész, muzeológus 1966. szeptember 13. és 27. között sánckutatásokat és ásatásokat végzett Erdőtelken, Kis Mihály tanyája mellett vágta át a Csörsz-árkot, míg a talajvíz meg nem jelent. A talajvíz megjelenésekor az ásatást abbahagyták. Emiatt 1966. szeptember 28-án talajfúró segítségével megnézték az árok mélységét (*Patay Pál: Ásatás Kál és Erdőtelek határán DIV Rég. Ad. 287.*, *Patay Pál: Jelentés az 1966. szeptember 13–27. közötti időben Erdőtelek, Kompolt és Kápolna határában végzett sánckutatásról, illetve ásatásról. DIV Rég. Ad. 38.*). A Füzesabony–Csörsz-árokhoz kapcsolódó további régészeti tevékenységek:

– Patay Pál régész, muzeológus terepbejárása 1968-ban (*Patay Pál: Jelentés Eger–környéki terepbejárásról DIV Rég. Ad. 342.*, *Patay Pál: Kiszállás Füzesabony, Hatvan DIV Rég. Ad. 341.*) és természettudományos kutatása 1970-ben (*Patay Pál: Talajfúrás és terepbejárás Füzesabony, Hatvan, Kompolt DIV Rég. Ad. 343.*).

– Patay Pál és Soproni Sándor régészek terepbejárása 1972-ben (*Patay Pál: Terepbejárás Füzesabony-Dormánd DIV Rég. Ad. 322.*, *Garam Éva–Patay Pál–Soproni Sándor: Sarmatisches Wallsystem im Karpatenbecken. In: Bodnár Klára–Albrecht Friedrich: Régészeti Füzetek Ser II. No. 23. Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest 2003.*, *Hargitai András: Heves megye régészeti lelőhelyeinek adatlapjai KÖH 600/1982/2004.*).

– Jankovich-Bésán Dénes–Nagy Levente régészek helyszíni szemléje 2009-ben (*Jankovich-Bésán Dénes–Nagy Levente: Jelentés Heves megyei helyszíni szemlééről 2009. 604/287/2009.*, *Ács Csilla régészeti szakügyintéző Leleőhelybejelentő adatlapok Heves megyéből 2009. KÖH/600/1213/2009.*)

– Bíró Péter tudományos munkatárs terepbejárása 2013-ban és Farkas Csilla régész, muzeológus régészeti felügyelete 2015-ben (*Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, [https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/39746.](https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/39746)*).

Kál–Csörsz-árok kavicsbánya: nincs nyilvántartva

Az M3-as építéséhez sóder anyag-nyerőhelyként megnyitott területen az alatkai út mellett egy régi sóderbánya közelében késő-avar kori temetkezés maradványai (28 sír) kerültek elő (*Fodor László: Kutatás 1997-ben az M3-as keretében, DIV. Rég. Ad. 615., Fodor László: Kál község településrendezési tervéhez készült örökségvédelmi hatásvizsgálat 2005.*).

Kál–Legelő: nincs nyilvántartva

A belterület DNy-i szélén, közel a Tarnához, első fontos régészeti lelőhely, ahol az 1960-as években a Dobó István Vármúzeum ásatásokat is végeztetett. Szabó János Győző régész 1961. július 6-án terepbejárást végzett Kálban Fülöp Sándor földjén. Szkíta cserepek, egy csontvázas sír és egy szkíta tegezdísz került elő (*Szabó János Győző: Jelentés az Aldebrőn és Tófalun, Kálban és Feldebrőn történt régészeti terepbejárásról DIV Rég. Ad. 185.*).

A vizsgált, illetve kutatott terület az ún. Kál–Legelő név alatt szerepel (a volt cementüzem közelében, az út nyugati oldalán). Itt, az Alatka felé vezető műút mellett 1966-67-ben Szabó János Győző, majd Kovács Béla egri régészek végeztek leletmentő ásatást, ahol pár preszkíta, szarmata és honfoglaláskori temetkezések sírjai kerültek elő (*Szabó János Győző: Kál-Legelő DIV Rég. Ad. 283., 298., 321., Fodor László: Kál község településrendezési tervéhez készült örökségvédelmi hatásvizsgálat 2005., Révész László: Heves megye 10–11. századi temetői. Budapest 2008. 198.*).

Kál 1. Legelő II. (lelőhely azonosítója 48947), térképlapszám 67–111, EOVSZ 263855 739531 GPS 47.71261091068, 20.241766813298, helyrajzi számok: 0256/1, 0255/7, 0257, 0258

A lelőhely az M3-as autópálya 100-100.1 km szelvényének a közelében, Kál belterületétől DNy-ra 1,5 km-re található, a Tarna Ny-i irányú kanyarulatában, egy hátságon. A lelőhely kiterjedése 150 m x 60 m. Szabó János József régész a lelőhelyen 1992-ben végzett terepbejárást (*Szabó János József: M3 autópálya helyszínrajzok DIV Rég. Ad. 471., Szabó János József: Régészeti lelőhelyek M3 Heves megyei szakaszán 1992. DIV Rég. Ad. 476.*), majd ugyanitt 1994-ben és 1995-ben Ács Csilla folytatott megelőző régészeti feltárásokat (*Ács Csilla: Ásatási dokumentáció, Kál–Legelő II. 1994., DIV Rég. Ad. 526., MNM Rég. Ad. 187/XXII/1995., Ltsz.: 16546., Ács Csilla: Ásatási dokumentáció, Kál- Legelő II. 1995., DIV Rég. Ad. 556.*). Fodor László régész 1997-ben szintén ásatást végzett a lelőhelyen. A feltárások során őskori, kora bronzkori Makó-kultúrához tartozó, vaskori–késő vaskori, népvándorlás kori, avar és Árpád-kori telepjelenségek, valamint ismeretlen korú köeszköz, csontvázas sír és egy őslénytani lelet került elő (*Fodor László: Ásatási*

dokumentáció Kál, Legelő II. 1997., MNM.Rég.Ad.: XXVII/132/1997., Ltsz.: 17156., DIV Rég. Ad. 616., Klinger László: Heves megyei adatlapok KÖH 600/1084/2005., Hargitai András: Heves megye régészeti lelőhelyeinek adatlapjai, KÖH 600/1982/2004. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/65197.>).

Kál 2. Legelő III. (Lelőhely azonosítója 48938), térképlapszám: 67–111, EOVSZ 264019 740121, GPS 47.714004506154, 20.249662190877, helyrajzi számok: 0256/4, 0255/7

A lelőhelyen Szabó János József régész 1992-ben terepbejárást, majd 1993 és 1995 között ásatást végzett. A feltárások során bronzkori település, gepida, szarmata temető és római kori szórványtelep került elő. Ezenkívül bizonytalan, ismeretlen korú temetkezések kerültek még feltárássra. Ezek kora az ásató szerint valószínűleg 10-11. századi (Szabó János József: M3 autópálya helyszínrajzok DIV Rég. Ad. 471., Szabó János József: Régészeti lelőhelyek M3 Heves megyei szakaszán. DIV Rég. Ad. 476., Szabó János József: Ásatási dokumentáció Kál, Legelő III. 1994. DIV Rég. Ad. 535., 584., Szabó János József: Ásatási dokumentáció, Kál-Legelő 1995. MNM.Rég.Ad.: XXVIII/192/1996., Ltsz.: 16774., Szabó János József: Ásatási dokumentáció, Kál-Legelő 1994. MNM.Rég.Ad.: 188/XXII/1995., Ltsz.: 16547., Szabó János József: Jelentés ásatásról, Kál-Legelő 1993. MNM.Rég.Ad.: 39.III/1994., Ltsz.: 16271., Petercsák Tivadar: M3 autópálya feltárt régészeti lelőhelyei. DIV Rég. Ad. 568., Hargitai András: Heves megye régészeti lelőhelyeinek adatlapjai KÖH 600/1982/2004., Klinger László: Heves megyei adatlapok KÖH 600/1084/2005., Révész László: Heves megye 10–11. századi temetői. Budapest 2008. 241., Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/65150.>).

Kál–Kályi-fertő (Lelőhely azonosítója 48962), térképlapszám 67–111, EOVSZ 265358 746735 GPS 47.725098378157, 20.338089369063., helyrajzi számok: 092/53, 092/52, 059/33, 092/54, 092/55, 092/71, 092/72, 092/56, 092/51, 092/50, 092/57, 092/49, 092/70, 092/69, 092/68, 092/67, 092/66, 092/65, 092/59, 092/60, 092/58, 092/73

Szabó János József régész 1993-ban terepbejárást végzett a lelőhelyen (Szabó János József: M3 autópálya lelőhely jegyzék. DIV Rég. Ad. 475., Szabó János József: Régészeti lelőhelyek M3 Heves megyei szakaszán. DIV Rég. Ad. 476.), majd Ács Csilla régész ásatott ugyanitt 1995-ben, melynek során római császárkori szarmata temető és népvándorláskori avar telep került elő (Ács Csilla: Ásatási dokumentáció Kál 5., Kályi Fertő. DIV Rég. Ad. 554. Ács Csilla: Ásatási dokumentáció, Kál 1995. MNM.Rég.Ad.: XXI/121/1996., Ltsz.: 16703. Hargitai András: Heves

megye régészeti lelőhelyeinek adatlapjai KÖH 600/1982/2004., Klinger László: Heves megyei adatlapok KÖH 600/1084/2005.). Ezt követően Kovács Katalin régész 2016-ban, majd Buránszki Nóra 2017-ben végeztek terepbejárásokat a lelőhelyen (Kovács Katalin: *Előzetes régészeti dokumentáció – M3 autópálya – Eger, (M25 autóút) Déli ütem, 2016. 650/238/2016., Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/65249>*). A NIF Zrt. az M3 autópálya–Eger közötti gyorsforgalmi útszakasz (M25 autóút) déli ütem beruházása kapcsán a Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Nonprofit Kft.-vel kötött szerződés alapján, a Dobó István Vármúzeum alvállalkozójaként az Ásatárs Kft. Gallina József Zsolt ásatásvezető régész irányításával 2017. június 25. és július 2. között próbafeltárással kutatta a lelőhelyet az Előzetes Régészeti Dokumentáció összeállításához kapcsolódóan. Ennek során 3 db, leletet nem tartalmazó régészeti objektum került elő (ebből 1 db kút és 3 db cölöphely). A jelenségek szarmata vagy avarkoriak lehetnek (*A Budavári Ingatlanfejlesztő és Vagyongazdálkodási Nonprofit Kft. a Dobó István Vármúzeum alvállalkozójának Gallina József Zsolt bevonásával készült M3 autópálya–Eger közötti gyorsforgalmi útszakasz Előzetes Régészeti Dokumentációja 2017. DIV Rég. Ad. 1622–2017., 2058–2019.*). Tóth Zoltán régész az M25 autóút déli ütem 0+000–7+073,80 kmsz. közötti szakasz kivitelezési munkáihoz kapcsolódóan a lelőhelyen 2018.03.01. és 2019.12.31-ig szóló folyamatban lévő szerződés szerint régészeti megfigyelést végez (*Tóth Zoltán: Bejelentéshez kötött feltárási tevékenység bejelentése DIV Rég. Ad. 1830–2018.*).

Kál–Mayer-tanya, Kál 6., Kucuk (Lelőhely azonosítója 49821), térképlapszám: 67–111, EOY 265431 747174, GPS47.725689570931, 20.343956473559, helyrajzi számok: 059/33, 092/61

A lelőhelyen Szabó János József régész 1993-ban terepbejárást végzett és eközben szarmata felszíni telepnyomokat talált (*Szabó János József: Régészeti lelőhelyek M3 Heves megyei szakaszán DIV Rég. Ad. 476.; Hargitai András: Heves megye régészeti lelőhelyeinek adatlapjai KÖH 600/1982/2004.*). Kovács Katalin régész 2016-ban adatgyűjtést végzett a lelőhelyről (Kovács Katalin: *Előzetes régészeti dokumentáció-M3 autópálya-Eger, (M25 autóút) Déli ütem, 2016. 650/238/2016., Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/68900>*). Buránszki Nóra régész ugyanitt terepbejárást végzett 2017-ben. A NIF Zrt. az M3 autópálya-Eger közötti gyorsforgalmi útszakasz (M25 autóút) déli ütem beruházása kapcsán a Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Nonprofit Kft.-vel kötött szerződés alapján, a Dobó István Vármúzeum alvállalkozójaként az Ásatárs Kft. Gallina József Zsolt ásatásvezető régész irányításával 2017. június 24. és 25. között, illetve 2017. július 2-án elvégezte Kál–Mayer-tanya régészeti

lelőhelyen az Előzetes Régészeti Dokumentáció összeállításához kapcsolódó próbafeltárást. 10db régészeti objektum került elő, ebből 5 db neolitikus gödör és 5 db ismeretlen korú, leleteket nem tartalmazó gödör és cölöphely került elő (*A Budavári Ingatlanfejlesztő és Vagyongazdálkodási Nonprofit Kft. a Dobó István Vármúzeum alvállalkozójának Gallina József Zsolt bevonásával készült M3 autópálya–Eger közötti gyorsforgalmi útszakasz Előzetes Régészeti Dokumentációja 2017. DIV Rég. Ad. 1622–2017., 2058–2019.*).

A Dobó István Vármúzeum Gutay Mónika régész irányításával 2017.10.16.–2017.11.21. között elvégezte Kál–Mayer-tanya régészeti lelőhelyen, a teljes felületű megelőző feltárást. A humuszolt terület 11030 m² nagyságú volt, ebből feltárt pozitív: 4763 m², negatív: 6267 m². Összesen 141 neolitikus telepobjektum került elő, melyekből 2 db sír. A felszínről és a feltárt régészeti objektumokból semmilyen szarmata leletanyag nem került elő. 83 db gödör lett feltárva, melyek verem és hulladéktároló gödörként funkcionálhattak. Ezenkívül 4 db agyagkitermelő gödröt, 4 db kutat, 43 db cölöphelyet (melyek házakhoz és tároló helységekhez tartozhattak) és két zsugorított vázas sírt tártak fel. A humuszosodott agyagos réteg vastagsága átlagosan 50 cm és 70 cm közötti mélységekben változott. (*Gutay Mónika: Kál–Mayer-tanya megelőző feltárás 30 napos jelentés 2017. DIV Rég. Ad. 1710–2017., 1763–2018., 1792–2018. Gutay Mónika: Újkőkori, AVK telep Kál–Mayer-tanyán. Előzetes ásatási eredmények. Kőkor Kerekasztal Konferencia, Szeged, 2018. december 7.*). Tóth Zoltán régész az M25 autótú déli ütem 0+000–7+073,80 km. sz. közötti szakasz kivitelezési munkáinak elvégzése céljából a lelőhelyen 2018.03.01. és 2019.12.31-ig régészeti megfigyelést végez (*Tóth Zoltán: Bejelentéshez kötött feltárási tevékenység bejelentése DIV Rég. Ad. 1828–2018.*).

Kál–Második nyomás 1. (Lelőhely azonosítója 93011), térképlapszám: 77–324, EOV 265980 743811, helyrajzi számok: 028/2, 049/3

Kál külterület külszíni bányanyitáshoz az Apolló Kft. örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését rendelte meg a Dobó István Vármúzeumtól. Farkas Csilla régész 2017 februárjában adatgyűjtést és terepbejárást végzett a bányaterületen. A kutatott terület nyugati szélén, az egykori homokbánya nyugati és déli oldalán, egy észak-északnyugat, dél-délkeleti irányú homokdombon viszonylag sok leletanyagot találtak. A lelőhely kiterjedése kb. 450 m x 160 m, de a lelőhely nyugati irányban folytatódhat. Keleti szélét a homokbányászással megbolygathatták. A lelőhely bányával érintett területre eső nagysága kb. 4,5 hektár. A leletanyag típusa és előfordulása alapján intenzív kora

vaskori telepjelenségek feltételezhetőek a területen (*Farkas Csilla: Kál külterület külszíni bányanyitás örökségvédelmi hatástanulmány 2017. DIV Rég. Ad. 1605.*).

Kál–Második-nyomás 2. (Lelőhely azonosítója 9309), térképlapszám: 77–324, EOVSZ 266209743856, helyrajzi szám: 049/3

Az Apolló Kft. Kál külterület külszíni bányanyitásához egy örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését rendelte meg a Dobó István Vármúzeumtól. Farkas Csilla régész 2017 februárjában adatgyűjtést és terepbejárást végzett a bányaterületen. A vizsgált terület északi szélénél két kiemelkedő homokhát területén szórványos leletanyag került elő. A két lelőhelyet egy mélyebb, belvizes terület választja el egymástól. A távolság a leletszóródások között alig 100 méter. A lelőhely kiterjedése kb. 100 m x 85 m, a körülhatárolt területtől kissé távolabb a homokhát vonalában, északnyugati irányban is került elő még egy-két kerámia. A lelőhely bányával érintett területre eső nagysága kb. 0,6 hektár. Összesen 5 jellegtelen őskori és egy újkori kerámia töredék került elő. A leletanyag előkerülése elszórt, ezért feltételezhető, hogy a települési jelenségek is gyérek, szórványosak (*Farkas Csilla: Kál külterület külszíni bányanyitás örökségvédelmi hatástanulmány 2017. DIV Rég. Ad. 1605.*). Kál–VIII. védnevű homokbánya területén a Dobó István Vármúzeum Tóth Zoltán régész irányításával 2018. július 5. és 2018. november 16. között régészeti megfigyelést végzett (*Tóth Zoltán: Bejelentéshez kötött feltárási tevékenység bejelentése DIV Rég. Ad. 1887–2018.*). Kál–Második-nyomás 2. lelőhelyen a földmunkák során a kivitelező Lisztes Trans E.C. próbaárkokat húzott ki, melyekben elszórtan régészeti objektumok kerültek elő, ezért a lelőhely teljes felületének a humuszolását javasolták (*Tóth Zoltán: Régészeti szakfelügyelet Kál–VIII. védnevű homok bányatelek földmunkái jelentés DIV Rég. Ad. 2046–2019.*).

Kál–Második-nyomás 3. (Lelőhely azonosítója 9307), térképlapszám: 77–324, EOVSZ 266283744031, helyrajzi szám: 049/3

Kál külterület külszíni bányanyitásához az Apolló Kft. örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését rendelte meg a Dobó István Vármúzeumtól. Farkas Csilla régész 2017 februárjában adatgyűjtést és terepbejárást végzett a bányaterületen. A terület északkeleti szélén, a 2. számú lelőhelytől kb. 100 méterre, keletre szórványos leletanyagot gyűjtöttek. A leletszóródás egy mélyebb terület keleti szélén egy laposabb kiemelkedő részen volt. 6 kisebb jellegtelen töredék (amiből kettő peremtöredék és egy szalagfűl csatlakozása), valamint egy késő középkori/kora újkori fehér színű kerámia töredéke került elő. A leletanyagot egy kb. 180 m x 120 méteres területen találták, a

leletszóródás alapján körülhatárolható terület nagysága kb. 1,5-1,7 hektár. A leletanyag előkerülése igen szórványos, de határozottan feltételezhető, hogy a települési jelenségek is gyérek. Az előkerült kerámia anyag alapján az egykori település korát nem lehet pontosan meghatározni (*Farkas Csilla: Kál külterület külszíni bányanyitás örökségvédelmi hatástanulmány 2017. DIV Rég. Ad. 1605.*). Kál–VIII. védnevű homokbánya területén a Dobó István Vármúzeum Tóth Zoltán régész irányításával 2018. július 5. és 2018. november 16. között régészeti megfigyelést végzett (*Tóth Zoltán: Bejelentéshez kötött feltárási tevékenység bejelentése DIV Rég. Ad. 1887–2018.*). Kál–Második-nyomás 3. lelőhelyen a földmunkák során a kivitelező Lisztes Trans E.C. próbaárkokat húzott ki, melyekben nem kerültek elő régészeti jelenségek (*Tóth Zoltán: Régészeti szakfelügyelet Kál–VIII. védnevű homok bányatelek földmunkái jelentés DIV Rég. Ad. 2046–2019.*).

Kál–Réti-lapos (Leelőhely azonosítója 25670), térképlapszám: 67–111, EOVSZ 262512 739803 GPS 47.700495702799, 20.245117243432, helyrajzi szám: 0232/14

Kalicz Nándor régész 1962-ben a lelőhely felszínén neolitikus, AVK-telepanyagot gyűjtött. (*Kalicz Nándor –Makkay János: Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene. Stud. Arch. VII 1977. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/58725>.*)

Kál–Szabari-tanya, Kál 4. (Leelőhely azonosítója 48963), térképlapszám: 67–111, EOVSZ 265151 746166 GPS 47.723321023617, 20.330460480533 088/2, 092/79, 092/45, 092/80, 092/81, 059/33, 084/15, 092/42, 092/43, 092/44, 088/7, 092/47

Szabó János József régész 1992-ben terepbejárása során felszíni középkori leleteket talált (*Szabó János József: M3 autópálya helyszínrajzok DIV Rég. Ad. 471., Szabó János József: Régészeti lelőhelyek M3 Heves megyei szakaszán DIV Rég. Ad. 476., Petercsák Tivadar: M3 autópálya feltárt régészeti lelőhelyei. DIV Rég. Ad. 568.*). Ács Csilla régész 1995-ös, Váradi Adél és Farkas Csilla régészek 1997-es ásatása révén avarkori telep és csontvázas szarmata temető került elő (*Ács Csilla: Ásatási dokumentáció Kál 4. Szabari-tanya. DIV Rég. Ad. 531., 546., Ács Csilla: Jelentés ásatásról, Kál 1995. MNM.Rég.Ad.: LII/244/1998., Ltsz.: 17267., Váradi Adél: Ásatási dokumentáció Kál 4., Szabari-tanya. DIV Rég. Ad. 622., Váradi Adél: Ásatási dokumentáció, Kál 1997. MNM.Rég.Ad.: LII/266/1998., Ltsz.: 17289., Farkas Csilla: Kál, Szabari-tanya helyszínrajz. DIV Rég. Ad. 618., Farkas Csilla: Ásatási dokumentáció, Kál-Szabari tanya 1997. MNM.Rég.Ad.: LII/265/1998., Ltsz.: 17288., Hargitai András: Heves megye régészeti lelőhelyeinek adatlapjai KÖH 600/1982/2004.,*

Klinger László: Heves megyei adatlapok KÖH 600/1084/2005.). Kovács Katalin régész 2016-ban adatgyűjtést végzett a lelőhelyről (*Kovács Katalin: Előzetes régészeti dokumentáció-M3 autópálya-Eger, (M25 autót) Déli ütem, 2016. 650/238/2016., Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/65253>.*). Buránszki Nóra régész 2017-ben terepbejárást végzett a lelőhelyen. A NIF Zrt. az M3 autópálya-Eger közötti gyorsforgalmi útszakasz (M25 autót) déli ütem beruházása kapcsán a Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Nonprofit Kft-vel kötött szerződés alapján, a Dobó István Vármúzeum alvállalkozójaként az Ásatárs Kft. Gallina József Zsolt ásatásvezető régész irányításával 2017. június 24. és 25. között, illetve 2017. július 2-án elvégezte Kál–Szabari-tanya régészeti lelőhelyen, az Előzetes Régészeti Dokumentáció összeállításához kapcsolódó próbafeltárást, 3 db szarmata tárolóverem és 2 db ismeretlen korú, leleteket nem tartalmazó cölöphely került még elő (*A Budavári Ingatlanfejlesztő és Vagyongazdálkodási Nonprofit Kft. a Dobó István Vármúzeum alvállalkozójának Gallina József Zsolt bevonásával készült M3 autópálya–Eger közötti gyorsforgalmi útszakasz Előzetes Régészeti Dokumentációja 2017. DIV Rég. Ad. 1622–2017., 2058–2019.*). Tóth Zoltán régész az M25 autót déli ütem 0+000–7+073,80 km. sz. közötti szakasz kivitelezési munkáinak elvégzése céljából a lelőhelyen 2018.03.01. és 2019.12.31-ig régészeti megfigyelést végez (*Tóth Zoltán: Bejelentéshez kötött feltárási tevékenység bejelentése DIV Rég. Ad. 1829–2018.*).

Kál 106-os pihenőhely (Lelőhely azonosítója 49815), térképlapszám: 67–111, EOVSZ 265707744545, helyrajzi számok: 064/6, 064/5, 064/4, 064/8

Fodor László régész 1998-ban terepbejárást és 1999-ben régészeti szakfelügyeletet végzett ugyanitt és középkori felszíni szórványleleteket talált (*Fodor László: Régészeti szakfelügyelet összegző dokumentációja. DIV Rég. Ad. 707., Hargitai András Heves megye régészeti lelőhelyeinek adatlapjai. KÖH 600/1982/2004. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/68889>.*).

Kál–Szennyvíztisztító telep (Lelőhely azonosítója 85591), térképlapszám: 77–324, EOVSZ 265053739906, GPS 47.723333064069, 20.247008514584, helyrajzi számok: 0256/13, 0256/14

A lelőhelyen Vágvölgyi Bence és Farkas Csilla régészek 2013-ban régészeti szakfelügyeletet végzett. Felszíni szarmata telepnyomokat azonosítottak (*Farkas Csilla: Jelentés régészeti felügyeletről, Kál szennyvízelvezetési agglomeráció csatornázása, 2013. LLTK/2000/2013. Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/37193>, 2019.*).

V. A VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉKOK ISMERTETÉSE

Kál Nagyközség Önkormányzattól arról kaptunk tájékoztatást, hogy a közeljövőben nem terveznek Kál területén újabb beruházási munkákat és ehhez kapcsolódó belterületbe vonást, így kifejezetten csak az adattári adatokra alapozott, 10 évenként elvégzendő régészeti örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését várják a Dobó István Vármúzeumtól.

VI. HATÁSELEMZÉS

Kál közigazgatási területén 14 régészeti lelőhely nyilvántartásáról tudunk. Ezenkívül 1 lelőhely kikerült a nyilvántartásból, 2 lelőhely pedig nincs bejelentve. Noha Kál területén a közeljövőben nem terveznek újabb beruházási munkákat, ettől függetlenül bármilyen építkezés (közműfelújítás, házépítés alapozása) vagy akár a mezőgazdasági földmunkák bolygatása által is elég nagy valószínűséggel kerülhetnek elő újabb régészeti lelőhelyek és régészeti leletegyüttesek. A véletlenül előkerülő régészeti leletekkel és lelőhelyekkel kapcsolatban a megtalálónak a 2001. évi LXIV. törvény 24. §-a értelmében a jegyző felé bejelentési kötelezettsége van, aki a bejelentést köteles a hatóság felé továbbítani (természetesen lehet közvetlenül a hatóság és az illetékes múzeum felé is bejelentéssel élni). Tervezett beruházások esetén a földmunkákra vonatkozóan a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezéseit kell követni. Kálban ettől függetlenül szükségesnek tartanánk terepbejárásokat végezni és mindenféleképpen jó volna hitelesíteni azt a 2 régészeti lelőhelyet is, amelyek nem szerepelnek a nyilvántartásban.

VII. KÖLTSÉGGKALKULÁCIÓ

Mivel a Kál Nagyközség Önkormányzata egyelőre nem tervez újabb beruházási munkákat, ezért a régészeti munkákra jelen állapot szerint nem kell költségkalkulációt tervezni. Beruházási munkák esetén viszont általában véve a következő régészeti munkák költség díjaival lehet számolni. A földmunkák időtartamára biztosítandó régészeti megfigyelés díja a 68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet egységes országos ajánlása alapján: 8 000,- Ft/óra+ÁFA áron kalkulálható. Ennek alapidja naponta 36 000,- Ft/nap+ÁFA, amely magában foglalja az első 4 óra munkadíját, ezen túl minden megkezdett óra újabb 8 000,- Ft/óra+ÁFA.

A megelőző feltárás díja a 68/2018 (IV.9.) Korm. rendelet egységes országos ajánlása alapján: 3 150,- Ft/m²+ÁFA áron kalkulálható. Esetenként a beruházással érintett lelőhelynek, vagy a lelőhelyrésznek a magnetométeres felmérését is el lehet végezni, ami a 68/2018 (IV.9.) Korm. rendelet egységes országos ajánlása alapján 40,- Ft/m² áron számítható.

VIII. A JAVASOLT ELJÁRÁSI REND

Bármilyen tervezett beruházás esetén, ha az kulturális örökségi elemeket (régészeti lelőhelyeket) érint, az engedélyezési eljárásba be kell vonni a Heves Megyei Kormányhivatal Egri Járás Járási Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatalát és a szükséges örökségvédelmi feladatok tekintetében a hivatal határozatai szerint kell eljárni.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) 11. § alapján, a régészeti lelőhelyek általános védelmet élveznek. A védelemre irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenni (Kötv. 10. § (2)). Ezért a földmunkával járó fejlesztésekkel a régészeti lelőhelyeket lehetőség szerint el kell kerülni (Kötv. 19. § (1)). Azonban a Kötv. 22. § (1) szerint: „A nyilvántartott régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos, földmunkával érintett részén megelőző régészeti feltárást kell végezni.” A Kötv. 19. § (2) szerint: „A régészeti örökség elemei a régészeti érdekű területekről vagy a régészeti lelőhelyről csak régészeti feltárást keretében mozdíthatók el.”

A Kötv. 22. § (3) szerint: nyilvántartási adatok és – ha rendelkezésre áll – az előzetes régészeti dokumentáció adatai, valamint a beruházás régészeti örökségre gyakorolt hatása alapján a védettségi fokozat figyelembevételével a hatóság – jogszabályban meghatározottak szerint – megelőző feltárást keretében régészeti megfigyelést, vagy próbafeltárást, vagy teljes felületű feltárást írhat elő.

IX. ÖSSZEFOGLALÁS

Kál Nagyközség Önkormányzata kifejezetten csak az adattári adatokra alapozott, 10 évenként elvégzendő régészeti örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését kérte a Dobó István Vármúzeumtól. A gyűjtött régészeti adatok alapján, Kál közigazgatási területéről 14 régészeti lelőhely nyilvántartásáról tudunk. Ezenkívül egy lelőhely már nem szerepel a nyilvántartásban, két lelőhely pedig egyelőre nincs bejelentve.

Amennyiben Kál területén bármilyen építkezés (közmfelújítás, házépítés alapozása) közben, valamint akár a mezőgazdasági földmunkák bolygatása által újabb régészeti lelőhelyek vagy régészeti leletegyüttesek kerülnének elő, úgy a jegyző felé azokat be kell jelenteni. Tervezett beruházások esetén a földmunkákra vonatkozóan a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezéseit kell követni.

Ezenkívül mindenféleképpen jó volna visszaazonosítani azt az 1 régészeti lelőhelyet is, amely nem szerepelnek a nyilvántartásban.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) 11. § alapján, a régészeti lelőhelyek általános védelmet élveznek. A védelemre irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenni [(Kötv. 10. § (2)). Ezért a földmunkával járó fejlesztésekkel a régészeti lelőhelyeket lehetőség szerint el kell kerülni (Kötv. 19. § (1)].

Azonban a Kötv. 22. § (1) szerint: „A nyilvántartott régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén megelőző régészeti feltárást kell végezni.” A Kötv. 19. § (2) szerint: „A régészeti örökség elemei a régészeti érdekű területekről vagy a régészeti lelőhelyről csak régészeti feltárást keretében mozdíthatók el.”

A Kötv. 22. § (3) szerint: nyilvántartási adatok és – ha rendelkezésre áll – az előzetes régészeti dokumentáció adatai, valamint a beruházás régészeti örökségre gyakorolt hatása alapján a védettségi fokozat figyelembevételével a hatóság – jogszabályban meghatározottak szerint – a megelőző feltárást keretében régészeti megfigyelést, vagy próbafeltárást, vagy teljes felületű feltárást írhat elő.

Eger, 2019. március 11.

Gutay Mónika
régész¹

---

¹ Diploma száma: Ősrégészet Egyetemi Oklevél

PTM 003257 9/2010 FI80798 ELTE BTK

X. NYILATKOZAT

Alulírott Dr. Domboróczki László nyilatkozom arról, hogy a dokumentáció tartalma megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá, hogy az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezem.

Eger, 2019. március 11.

.....

Dr. Domboróczki László régész, PhD

régész diploma száma: ELTE BTK 114/92.

doktori oklevél száma: ELTE Doktori Tanácsa P-484/2001.

kulturális szakértői nyilvántartásba vétel száma: 7/2012.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ács Csilla: Ásatási dokumentáció, Kál-Legelő II. 1994., DIV Rég. Ad. 526., MNM Rég. Ad. 187/XXII/1995., Ltsz.: 16546.
- Ács Csilla: Ásatási dokumentáció Kál 4. Szabari-tanya. DIV Rég. Ad. 531., 546.
- Ács Csilla: Jelentés ásatásról, Kál 1995. MNM.Rég.Ad.: LII/244/1998., Ltsz.: 17267.
- Ács Csilla: Ásatási dokumentáció Kál 5., Kályi Fertő. DIV Rég. Ad. 554.
- Ács Csilla: Ásatási dokumentáció, Kál 1995. MNM.Rég.Ad.: XXI/121/1996., Ltsz.: 16703.
- Ács Csilla: Ásatási dokumentáció, Kál- Legelő II. 1995., DIV Rég. Ad. 556.
- Dercsényi Dezső–Voit Pál (Szerk.) : Magyarország Műemléki Topográfiája. IX. kötet. Heves megye műemlékei III. Akadémiai kiadó. Budapest. 1978. 318–319.
- Farkas Csilla: Kál, Szabari-tanya helyszínrajz. DIV Rég. Ad. 618.
- Farkas Csilla: Ásatási dokumentáció, Kál-Szabari tanya 1997. MNM.Rég.Ad.: LII/265/1998., Ltsz.: 17288.
- Farkas Csilla: Jelentés régészeti felügyeletről, Kál szennyvízelvezetési agglomeráció csatornázása, 2013. LLTK/2000/2013.
- Farkas Csilla: Kál külterület külszíni bányanyitás örökségvédelmi hatástanulmány 2017. DIV Rég. Ad. 1605.
- Fodor László: Ásatási dokumentáció, Kál-Akasztódomb 1994. DIV Rég. Ad. 523.
- Fodor László: kutatás 1997-ben az M3-as keretében, DIV. Rég. Ad. 615.
- Fodor László: Ásatási dokumentáció Kál, Legelő II. 1997., MNM.Rég.Ad.: XXVII/132/1997., Ltsz.: 17156., DIV Rég. Ad. 616.
- Fodor László: Régészeti szakfelügyelet összegző dokumentációja. DIV Rég. Ad. 707.
- Fodor László Kál község településrendezési tervéhez készült örökségvédelmi hatásvizsgálat 2005.
- Fodor László Lelőhelybejelentő adatlapok- Kál, MÁV- Viteco 12- 13., 2012 KÖH 600/1909/2012.
- Gallina József Zsolt: M3 autópálya–Eger közötti gyorsforgalmi útszakasz Előzetes Régészeti Dokumentációja 2017. DIV Rég. Ad. 1622–2017., 2058–2019.
- Gutay Mónika: Kál–Mayer-tanya megelőző feltárás 30 napos jelentés 2017. DIV Rég. Ad. 1710–2017., 1763–2018., 1792–2018.
- Gutay Mónika: Újkőkori, AVK telep Kál–Mayer-tanyán. Előzetes ásatási eredmények. Kőkor Kerekasztal Konferencia, Szeged 2018. december 7.
- Hargitai András: Heves megye régészeti lelőhelyeinek adatlapjai KÖH 600/1982/2004.

- Kalicz Nándor–Makkay János: Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene. Stud. Arch. VII. 1977.
- Klinger László: Heves megyei adatlapok KÖH 600/1084/2005.
- Kovács Katalin: Előzetes régészeti dokumentáció- M3 autópálya-Eger, (M25 autóút) Déli ütem, 2016. 650/238/2016.
- Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis <https://archeodatabase.hnm.hu/>
- Patay Pál: Ásatás Kál és Erdőtelek határán DIV Rég. Ad. 287.
- Patav Pál: Jelentés az 1966. szeptember 13–27. közötti időben Erdőtelek, Kompolt és Kápolna határában végzett sánckutatásról illetve ásatásról. DIV Rég. Ad. 38.).
- Petercsák Tivadar: M3 autópálya feltárt régészeti lelőhelyei DIV Rég. Ad. 568.
- Révész László: Heves megye 10–11. századi temetői. Budapest 2008. 198.
- Sarkadi Gergely: Előzetes régészeti dokumentáció- Nagyút- Mezőkeresztes- Mezőnyárad 80. számú vasútvonal, 2015 650/159/2015.
- Sarkadi Gergely: Előzetes régészeti dokumentáció- Hatvan Miskolc-Tiszai vasúti vonalszakasz, 2016., 650/100/2016.
- Soproni Sándor–Török Gyula: Terepbejárás Dormánd–Füzesabony–Erdőtelek–Kál DIV Rég. Ad. 244.
- Soproni Sándor–Garam Éva–Patay Pál: Terepbejárás Kál–Erdőtelek–Dormánd–Füzesabony DIV Rég. Ad. 291.
- Szabó János Győző: Jelentés az Aldebrőn és Tófalun, Kálban és Feldebrőn történt régészeti terepbejárásról DIV Rég. Ad. 185.
- Szabó János Győző: Kál-Legelő DIV Rég. Ad. 283., 298., 321.
- Szabó János József: M3 autópálya helyszínrajzok DIV Rég. Ad. 471.
- Szabó János József: M3 autópálya lelőhely jegyzék. DIV Rég. Ad. 475.
- Szabó János József: Régészeti lelőhelyek M3 Heves megyei szakaszán. DIV Rég. Ad. 476.
- Szabó János József: Ásatási dokumentáció Kál, Legelő III. 1994. DIV Rég. Ad. 535., 584.
- Szabó János József: Jelentés ásatásról, Kál–Legelő 1993. MNM. Rég. Ad.: 39.III/1994., Ltsz.: 16271.
- Szabó János József: Ásatási dokumentáció, Kál–Legelő 1994. MNM. Rég. Ad.: 188/XXII/1995., Ltsz.: 16547.
- Szabó János József: Ásatási dokumentáció, Kál–Legelő 1995. MNM. Rég. Ad.: XXVIII/192/1996., Ltsz.: 16774.
- Tóth Zoltán: Bejelentéshez kötött feltárási tevékenység bejelentése DIV Rég. Ad. 1828–2018.

Tóth Zoltán: Bejelentéshez kötött feltárási tevékenység bejelentése DIV Rég. Ad. 1829–2018.

Tóth Zoltán: Bejelentéshez kötött feltárási tevékenység bejelentése DIV Rég. Ad. 1830–2018.

Tóth Zoltán: Bejelentéshez kötött feltárási tevékenység bejelentése DIV Rég. Ad. 1887–2018.

Tóth Zoltán: Régészeti szakfelügyelet Kál–VIII. védnevű homok bányatelek földmunkái jelentés
DIV Rég. Ad. 2046–2019.

Várad Adél: Ásatási dokumentáció Kál 4., Szabari-tanya. DIV Rég. Ad. 622.

Várad Adél: Ásatási dokumentáció, Kál 1997. MNM. Rég.Ad.: LII/266/1998., Ltsz.: 17289.

MELLÉKLETEK

Kál-Mayer-tanya, megelőző feltárás 2017., neolitikus telep drónfelvétele

Kál-Mayer-tanya megelőző feltárás 2017., neolitikus idol

Kál-Mayer-tanya, megelőző feltárás 2017., restaurált, neolitikus kiöntőcsöves edény

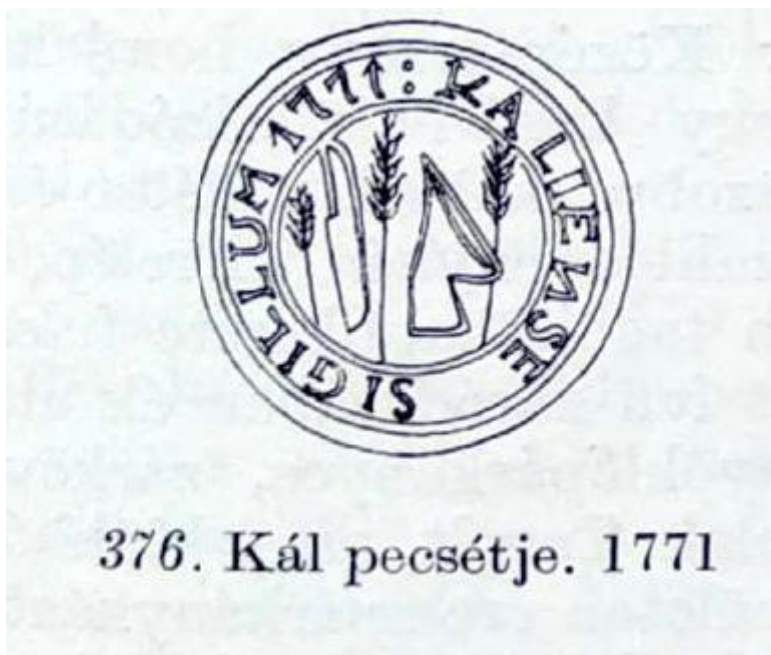
Kál-Mayer-tanya megelőző feltárás 2017. restaurált, neolitikus vonaldíszes edény

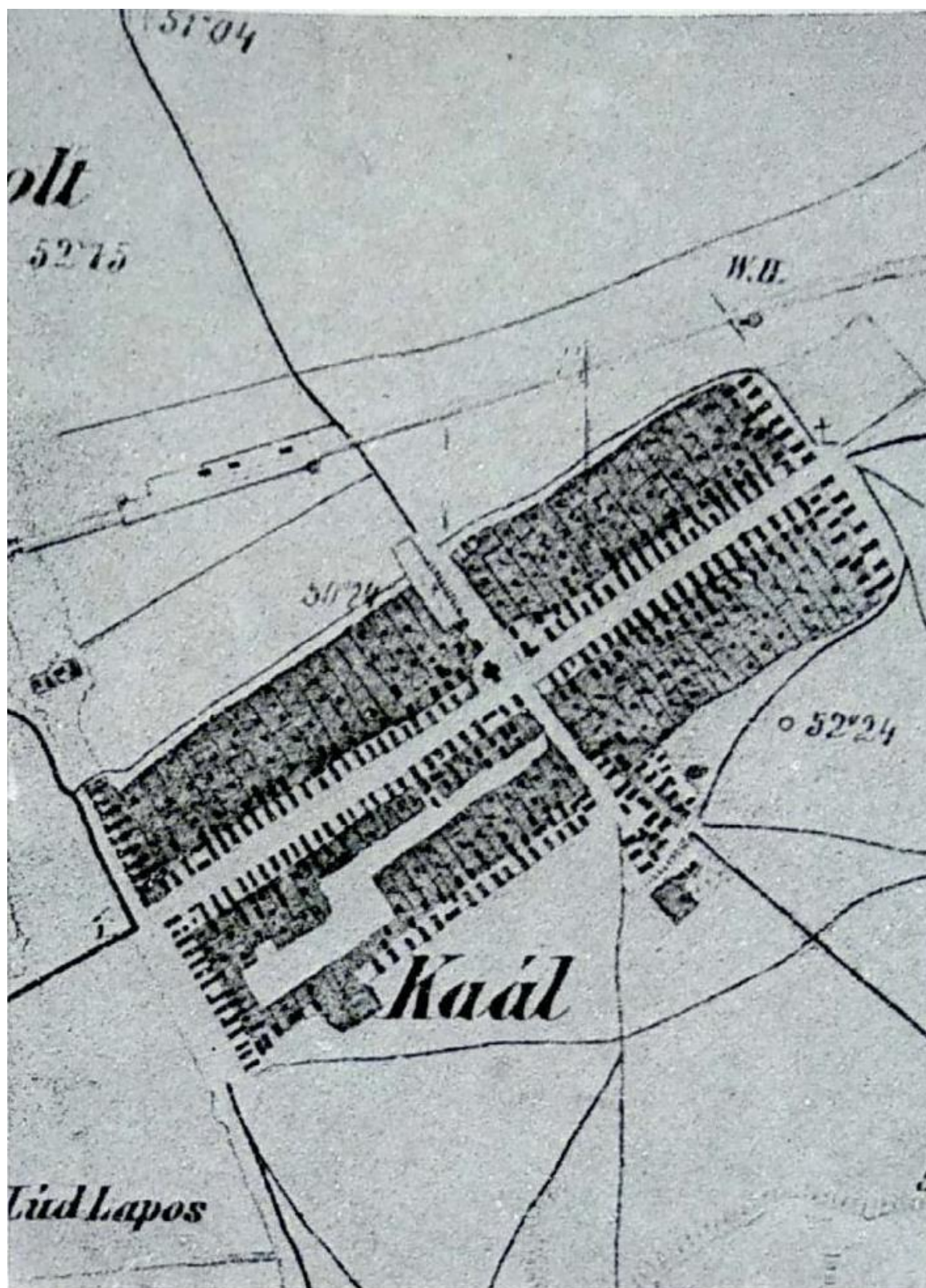

Kál-Mayer-tanya megelőző feltárás 2017., pattintott kövek

Kál-Mayer-tanya megelőző feltárás 2017., csiszolt kövek: véső és balta

19. századi térkép Kál

